

ANNEKE VAN BAALEN

Positieve discriminatie, Een carnavaleske eis

Tot nu toe hebben de overheidsplannen tot positieve discriminatie van vrouwen c.q. vrouwen en mannen uit 'etnische minderheden' weinig opwinding opgeleverd. Nergens ziet men optochten om deze mooie bedoelingen te ondersteunen, of – wat toch voor de hand zou liggen – aan te dringen op een hoger tempo en een bredere toepassing.² Erger nog, wij horen nauwelijks iets van de groep die zich door deze intentieverklaringen bedreigd zou moeten voelen: de witte mannen. Zou het niet tot hen doorgedrongen zijn dat allerlei overheidsinstanties op het punt staan hun rechten aan te tasten? Of betekent dit dat hier weer sprake is van een – om een schrijfster in dit blad te citeren – 'mus in verregaande staat van ontbinding'?

Tegenstanders

Nu, wie de kracht van de burgerrechtenbeweging wil meten aan de intensiteit van het verzet van de belanghebbenden bij ongelijkheid, is er toch een straaltje hoop. Een lid van de bedreigde groep heeft zich de moeite gegeven een proefschrift over 'positieve discriminatie' te vervaardigen, inclusief noten en registers, 361 pagina's.³ Om ons in de war te brengen verklaart de schrijver weliswaar een *voorzitter* van positieve discriminatie te zijn, maar dat hoeven we natuurlijk niet zonder meer te geloven.⁴ In Sloot's opvatting is positieve discriminatie een ultimum remedium, dat dan ook nog zo uitgevoerd moet worden dat er geen aanwijsbare personen last van hebben. Hij baseert deze conclusie zowel op rechtvaardigheidsargumenten als op sociaal-psychologische omtrent gewekte 'weerstand'. Deze zijn in het kader van de rechtvaardigheidstheorie, die een grote plaats inruimt voor subjectieve ervaringen van onrechtvaardigheid, nauwelijks van elkaar te onderscheiden. Dit levert op zichzelf al veel ingewikkeldheden op, omdat zo'n theorie geen criterium geeft voor de keuze welke ervaring van onrechtvaardigheid de rechtvaardigste is. De verwarring wordt nog vergroot doordat de argumenten van zijn medestanders, de tegenstanders van positieve discriminatie, zo ongelukkig zijn. Zo schrijft Sloot op pag. 4: 'Het bittere commentaar dat de Amerikaanse rechtsgeleerde Alexander Bickel heeft geleverd op de praktijk van "positieve discriminatie" bij de toelating tot universiteiten in zijn land klinkt – ook buiten de context waarin het is gemaakt – overtuigend omdat het zeer compact een reeks van centrale argumenten tegen positieve discriminatie omvat:

"The lesson of the great decisions of the Supreme Court and the lessons of contemporary history have been the same for at least a generation: discrimination on the basis of race is illegal, immoral, unconstitutional, inherently wrong and destructive of democratic society. Now this is to be unlearned and we are told that this is not a matter of fundamental principle but only a matter of whose ox is gored. Those for whom racial equality was demanded are to be more equal than others. Having found support in the Constitution for equality, they now claim support for inequality under the same Constitution. Yet a racial quota derogated the human dignity and individuality of all to whom it is applied; it is invidious in principle as well as in practice. Moreover, it can as easily be turned against those it purports to help. The history of the racial quota is a history of subjugation, not beneficence. Its evil lies not in its name but in its effect; a quota is a divider of a society, a creator of castes, and it is all the worse for its racial base, specially in a society desperately striving for an equality that will make race irrelevant."

¹ POSITIEVE DISCRIMINATIE een carnavaleske eis verscheen in *Nemesis* 1987, p. 127 e.v.

² Misschien is de eerste zwaluw de 8 maart-bijeenkomst op 9 maart j.l. waar boze gemeenteambtenaren bij monde van Troetje Loewenthal en Hedy d'Ancona aandrongen op aantasting van verworven rechten van witte mannen (Volkskrant 10 maart 1987)

³ B.P. Sloot, *Maatschappelijke ongelijkheid en rechtsontwikkeling in de Verenigde Staten en Nederland*. Tjeenk Willink, Zwolle 1986

⁴ Vergelijk ook Louise Mulder, Bulletin van het Landelijk Bureau Racismebestrijding, februari 1987, p. 14 e.v.

Inderdaad, zou ik zeggen, 'the gentleman protests too much'. Juridische, morele, sociologische overwegingen en implicaties door de stokoude doodoener tegen iedereen die zich tegen onrechtvaardigheden organiseert: 'nu doen jullie hetzelfde als wat jullie je tegenstanders verwijten', of 'nu worden jullie hetzelfde als jullie tegenstanders'. De realiteit van onrechtvaardigheid wordt vervangen door de intentie van rechtvaardigheid en vervolgens worden de activiteiten van degenen die zich tegen de realiteit verzetten aan de *intenties* getoetst.

In deze denkwijze moet men immers onderscheid maken tussen het rijk der normen en het rijk der feiten; de onrechtvaardigheden bevinden zich dan in het rijk der feiten en doen voor een discussie over normen niet ter zake; in het rijk der normen stralen echter de rechtvaardigheidspretenties van de onderdrukkers al, zodat rechtvaardigheidsclaims van de onderdrukten overbodig, ja zelfs gevaarlijk zijn. Sloot had zijn boek dan ook meteen met dit citaat kunnen besluiten, maar dan was het wel erg dun geworden; het duurt nog 292 bladzijden voordat hij, met hetzelfde citaat, zijn onderzoek afrondt. In die bladzijden moet het standpunt dat positieve discriminatie in de zwakste vorm en als laatste redmiddel wél toelaatbaar is, worden gefundeerd. Daartoe zet hij eerst zijn rechtvaardigheidstheorie uiteen.

Waardevrije rechtvaardigheid

Die rechtvaardigheidstheorie berust, zoals die van Bickel, op een neo-Kantiaanse scheiding van feiten en waarden. Samengevat: vanaf Aristoteles vormt het gelijkheidsbeginsel een 'constituerend element van rechtvaardigheid'; deze gelijkheid – het gelijk behandelen van gelijke gevallen – is echter slechts formeel. Een criterium om te beoordelen of gevallen gelijk zijn, levert het beginsel van formele rechtvaardigheid niet; dat is een kwestie van substantiële rechtvaardigheid, die in laatste instantie willekeurig is (pag. 13). Vandaar dat de invoering van het hierboven al genoemde criterium van *ervaring* van onrechtvaardigheid (pag. 15); anders zou de rechtsfilosoof zijn carrière kunnen beëindigen met Marx' uitspraak dat tussen twee gelijke rechten de macht beslist, en het probleem verder aan politici en politicologen overlaten.⁵

Dat Aristoteles zijn gelijkheidsbeginsel wel degelijk met materiële criteria aanvulde blijft in deze weergave verborgen. In het verdere betoog duiken ze echter nog op – het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Sloot: 'De wet moet algemeen zijn wat betreft het rechtssubject. "Maar zelfs een rechtsregel die zich tot een algemeen omschreven beperkte groep van personen richt deugt niet: de waarheid, en dus ook de wet, geldt voor *allen* en erkent geen individuele of groepskenmerken. Dat men, bij wijze van uitzondering noodgedwongen sommige groepskenmerken als relevant beschouwt – bijvoorbeeld de onderscheiding tussen man en vrouw, meerderjarige en minderjarige, zinnige en krankzinnige – bevestigt de regel: deze onderscheidingen *dérivent de la nature des choses*".⁶

Zo onderscheidt ook Aristoteles zeker '*noodgedwongen*' man en vrouw, vrije en slaaf, op grond van hun '*natuur*' – die van vrouw en slaaf strekte immers niet tot vrijheid en gelijkheid, maar tot dienstbaarheid en onderworpenheid; en wat Sloot betreft is er kennelijk (behalve de vervanging van slaven door krankzinnigen) niets veranderd.

Ons rechtvaardigheidssysteem is dus geenszins een formele koepel boven een neo-Kantiaanse chaos van waarden, waarin iedereen zijn subjectieve ervaringen kan werpen, maar een sluitende en stuitende samenhang tussen 'vorm' en 'materie': argumentaties over 'de natuur' bepalen in laatste instantie welke ervaringen geldig zijn en welke niet. Het is ook niet zo, dat, zoals het citaat zou kunnen doen vermoeden, de redeneringen op grond van 'la nature des choses' een incidentele sluitpost zijn in het gelijkheidssysteem: de daardoor uitgesloten vormen het overgrote deel van de mensheid, de 'gelijken' een mondiaal gezien miniem bezittersclubje; de numerieke verhouding tussen uitbuiters en uitgebuiten is sinds

⁵ Aan het rapport dat F. Bovenkerk maakte voor de ACOM (*Een eerlijke kans*, Ministerie van Binnenlandse Zaken en het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, februari 1986) is te zien dat een politieke aanpak geen verschillend resultaat hoeft op te leveren: Bovenkerk suggereert niet dat positieve discriminatie van 'etnische minderheden' niet *mag*, maar dat het niet *kan*.

⁶ Sloot, pag. 17. Het citaat in het citaat is uit Böhtlingk en Logemann, *Het wetsbegrip in Nederland*, 1966, pag 19; het citaat binnen dat citaat is van Montesquieu

Aristoteles namelijk aanzienlijk verschoven, net zoals de mate van de ongelijkheid: de verschillen in macht, comfort en inkomen.

Blikvernaauwing

Zo komen we dan op de reden voor overheidsactiviteiten ter bevordering van de gelijkheid en rechtstheoretische verhandelingen dienaangaande. Het is niet dat rechtvaardigheidscriteria willekeurig zijn en zeer veel studie en overpeinzingen vergen, maar dat de onrechtvaardigheden van de moderne samenleving zo duidelijk en schrijnend zijn, dat men de ogen wel moet dichtknijpen om ze niet te zien.

Eén van de bekende gevolgen van deze blikvernaauwing is dat men niet verder kijkt dan de nationale grenzen. Zo ook Sloot: als een belangrijk verschil met de V.S. ziet hij dat 'de leden van minderheidsgroepen hier voor het grootste deel vrijwillig en eigener beweging naar toe (zijn) gekomen met het vooruitzicht, of in ieder geval de hoop, in economisch opzicht vooruitgang te boeken. (-) Van slavernij in de historische betekenis zoals dat bij de Amerikaanse zwarten het geval was, is ondanks de soms gevoelde dwang geen sprake'(pag. 162). Nog afgezien van het feit dat hier de Nederlandse koloniën even zijn vergeten, en dat in Suriname en op de Antillen wel degelijk ook van slavernij 'in de historische betekenis' sprake was, wordt in deze visie – die wel zeer dichtbij 'die buitenlanders komen hier om van onze sociale uitkeringen te profiteren' ligt – buiten beschouwing gelaten dat de welvaart in een land als Nederland berust op een politiek-economisch proces waarin zelfstandige producenten – met name de vrouwen onder hen – worden onteigende en vervolgens tegen sub-minimale lonen in de (huis)industrie aan het werk gezet.⁷ Sloot vergeet dus te vermelden dat er aan het eventuele economisch *voordeel* iets is voorafgegaan dat weliswaar niet door alle officiële ingezetenen van de rijke landen gepland of zelfs maar gewild is, maar waarvan zij wel allen profiteren.

Het ergste leed

Zo verdwijnt het historisch en dagelijks onrecht dat vrouwen en mannen uit racistisch gediscrimineerde groepen wordt aangedaan al aardig uit het zicht. Voor de vrouwen in het algemeen is een vergelijking met de afstammelingen van de slaven in de V.S. ook interessant: zij blijken heel wat minder claims op compensatie van onrechtvaardigheid te kennen. Sloot noemt drie argumenten, die kennelijk evident zijn:

'1: Het lijden van zwarten was veel groter dan dat van blanke vrouwen in zowel psychologisch als fysiek opzicht; zwarte vrouwen hebben meer geleden vanwege hun huidskleur dan vanwege hun sexe.

2: Vrouwen missen de collectieve geschiedenis als een groep die in het verleden elders vrijheid en een zelfstandige cultuur heeft gekend.

3: Het bewustzijn van en het verzet tegen onderdrukking is bij zwarten altijd veel sterker geweest dan bij vrouwen.'^(pag. 169)

Nu is de discussie over wie het ergste lijdt altijd uitzichtloos – het kost bijvoorbeeld niet de minste moeite te argumenteren dat bevoorrechte, verwende mensen het ergste lijden als hun iets onaangenaams overkomt. Ook de mate van verzet tegen onrechtvaardigheid is geen maatstaf voor de mate van onrechtvaardigheid: mensen kunnen murw en moedeloos gemaakt worden. Ook hier is sprake van borreltafelpraat in een wetenschappelijk jasje – denk aan al die vrouwen, die heerlijk de hele dag op de tennisbaan zitten. De verhouding tussen racisme en seksisme is op deze manier niet te analyseren; vooral niet omdat er, zoals de schrijfsters over de positie van racistisch gediscrimineerde vrouwen steeds hebben betoogd, tussen beide een verband bestaat.⁸

Het over één kam scheren van racisme en seksisme, dat Sloot tot deze leedafweging heeft verleid, is op zichzelf wèl door de vrouwenbeweging in zwang gebracht. Tijdens de eerste

⁷ Zie voor een beknopte weergave van dit proces recentelijk nog Maartje van Putten, *De Groene Amsterdammer*, 14 februari 1987

⁸ Zie voor enkele voorbeelden van deze analyse S. Firestone, *The Dialectic of Sex: The case for feminist revolution*, Bantam 1970/1; A. Davis, *Women, race and class*, The Woman's Press, 1981; J. Jones, *Labour of Love, Labour of Sorrow, Black women, work and the family, From slavery to the present*, Vintage Books, 1986

golf ging dat al heel eenvoudig: vrouwelijke abolitionisten in de V.S. ontdekten dat ze zelf ook geen burgerrechten hadden, ook als slaven beschouwd moesten worden. Een feministische stroming aan het begin van de tweede golf maakte in navolging van Gunnar Myrdal een sociologische analyse van 'minderheidsgroepen' en kijkt, daar bleken vrouwen onder te vallen, al konden zij geenszins als minderheid bestempeld worden. Bij sommigen leidde dat dan ook nog tot de conclusie dat de onderdrukking van vrouwen *erger* is dan die van zwarten – juist omdat ze geen minderheid vormen en er toch niets tegen kunnen doen.

Meerderheden

Sloot informeert ons uitvoerig over dit aanhaken van feministen bij de zwarte burgerrechtenbeweging in de V.S., dat historisch heel interessant is; NOW, dat voorbeeld was voor ManVrouwMaatschappij, is opgericht om het verbod van vrouwendiscriminatie af te dwingen, dat door een conservatief amendement in de Civil Rights Act 1964 was voorgesteld in de hoop dat het in die wet beoogde verbod van racistische discriminatie daarom verworpen zou worden – zowel het amendement als de wet werd echter aangenomen. Sloot zegt dan ook, na zijn leedafweging, dat de parallel tussen racisme en seksisme voor de hand ligt omdat 'de wijzen waarop zwarten en vrouwen "op hun plaats werden gehouden" zoveel op elkaar lijken' (er staat inderdaad 'werden' en niet 'worden'); dan volgen de 'sociale controlemechanismen' geweld, economische en psychische overheersing en groepsdwang, benevens de vraag hoe deze mechanismen buiten werking kunnen worden gesteld (pag. 170).

Deze analyse is echter maar voor één soort beweging van belang: een burgerrechtenbeweging, die ten doel heeft dat haar leden, hetzij zwarte vrouwen en mannen, hetzij vrouwen als zodanig, op alle niveaus van de maatschappij evenredig vertegenwoordigd zullen zijn – zonder die niveaus als zodanig aan te tasten, dus de maatschappij als geheel te kritiseren. Volgens Sloot was kennelijk de hele feministische beweging van de tweede golf uitsluitend op het verwerven van burgerrechten gericht; via een citaat van Joke Smit schuift hij de minderhedengroepenanalyse zelfs radicaal-feministen als Millet, Firestone en Mitchell in de schoenen (pag. 171).

Ook deze blikvernauwing is het gevolg van een standpunt, waarbij men zich geen onderdrukking van *meerderheden* kan voorstellen – en dus evenmin het grootste deel van de maatschappijkritiek, of die nu van socialistische of van links-liberale (op de bureaucratie als resultaat van de macht van het kleine aantal) signatuur is. Men ziet dan alleen de argumenten van die groepen, die in de bestaande machtsapparaten willen worden opgenomen, niet van hen die ze willen *afschaffen* – en zelfs in het suffe Nederland waren er dat nog heel wat, van Dolle Mina tot Sinie Strikwerda ('Wij willen niet een groter deel van de koek, wij willen een andere koek.').

Voor de burgerrechtenbeweging is evenredige vertegenwoordiging op alle niveaus zowel middel als doel. De 'minderheden' zijn in deze visie gevangen in een vicieuze cirkel: omdat zij buitengesloten zijn, blijven zij buitengesloten; deze cirkel kan alleen worden doorbroken door vertegenwoordigers van hun groep binnen te brengen, die dan als wegbereiders voor hun achterban gaan functioneren. De ondervertegenwoordiging wordt gezien als zowel oorzaak als resultaat van de onderdrukking – een niet alleen formele, maar zelfs tautologische redenering, die uitstekend bij het overheidsbeleid aansluit omdat hij geheel ongevaarlijk is. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat MVM na een jaar of zes in de overheid is opgegaan: volgens Sloot met name in de Emancipatiecommissie, al waren ze ook elders te vinden. Evenmin is het dan verwonderlijk dat uit de buik van de overheid dan ineens zulke progressieve geluiden over positieve discriminatie komen: de hele burgerrechtelijke vleugel van de feministische en anti-racistische beweging bevindt zich daar. En tenslotte is het begrijpelijk dat het onderwerp zo weinig mensen opwindt: ook wie door de beleidstaal heendringt, vindt weinig beloften tot werkelijk ongedaan maken van onrecht.

Vereniging voor mannendiscriminatie

Toch is het zonde. Positieve discriminatie, dat wil zeggen discriminatie van mannen c.q. witten, is een te mooi onderwerp om door de overheid te laten verpesten en er is zeker

enthousiasme voor te wekken. In de tijd van het Voorontwerp voor een wet gelijke behandeling protesteerden 140 vrouwengroepen, in een paar dagen bijeengebeld, tegen dat ontwerp 'voorzover het de strekking heeft discriminatie op grond van geslacht te verbieden. Het beëindigen van de achterstelling ('discriminatie') van vrouwen is immers niet denkbaar zonder achterstelling ('discriminatie') van mannen.⁹ Dat was al een aardige stap op weg naar de oprichting van de Vereniging Voor Mannendiscriminatie, de VVM, als oplossing van het in MVM altijd als zorgelijk ervaren probleem dat daar de M maar voorop bleef staan. Tot discussie is het in 1982 niet gekomen; het tweede deel van de wet, dat discriminatie op grond van homosexualiteit en huwelijkse staat verbod, leidde tot het sex-ballet van EO en COC over pedofielen en christelijke campings, dat alle aandacht van de media opeiste. Toch had ook dat deel van de wet, dat wij toen nog wel nuttig vonden, tot hetzelfde protest aanleiding moeten geven: ook hier is namelijk sprake van een *neutraal* discriminatieverbod. Zoals het verbod te discrimineren op grond van geslacht kan leiden tot het voortrekken van mannen, bijvoorbeeld in vrouwengroepen, zo kan het verbod tot discrimineren op grond van huwelijkse staat leiden tot het voortrekken van gehuwden – wat inderdaad gebeurd is in de tweeverdienerswet en alle andere wetten die ongehuwden, met name ongehuwde vrouwen, hun economische zelfstandigheid afnemen zodra er iemand in de buurt van hun bed wordt vermoed.

Het eerste standpunt wordt gedeeld door de Emancipatieraad, gesteund door de 3^e EG-richtlijn die inderdaad discriminatie van *vrouwen* verbiedt en positieve discriminatie van *vrouwen* toestaat.¹⁰

Voor het tweede standpunt zal men waarschijnlijk in de papieren rond de herintreedproblematiek moeten zoeken, maar de 'arbeidsplicht' van de getrouwde vrouw (en de bijbehorende 'staatsopvoeding van het kind') blijven ook - of juist - in 'progressieve' kringen een moeilijk punt, dat slechts door Hedy d'Ancona openlijk en consequent verdedigd wordt; de beschuldiging dat feministen die arme vrouwen aan de lopende band willen zetten ligt immers altijd om de hoek.

Op de kop

Het neutrale discriminatieverbod is een logisch gevolg van de bovenvermelde neo-Kantiaanse theorie en omtrent de subjectiviteit van het rechtvaardigheidsgevoel en het ontbreken van criteria daarin om uit te maken wie er eigenlijk achtergesteld is en voorgetrokken zou moeten worden.

Sloot zoekt daar wel naar, maar hij loopt vast omdat hij ten eerste meent dat eventuele in het verleden door discriminatie geleden schade niet vast te stellen is en bovendien vergeefs gaat zoeken naar rechtstreekse, individuele overerving van een dergelijke schadeclaim - alsof hem wordt gevraagd een vordering tot schadevergoeding in geld te beoordelen wegens een door enige grootmoeder ondergane discriminatie. Evenmin lukt het hem de voordelen van degenen die tot dusver positieve discriminatie genoten hebben op te sporen. De door Phillips¹¹, naast economisch voordeel, genoemde voordelen van zelfrespect en gevoelens van superioriteit lijken hem 'op zijn minst twijfelachtig en zelfs eerder als een nadeel te beschouwen. Men kan toch moeilijk volhouden dat zelfrespect - in ieder geval in onze westerse cultuur - wordt vermeerderd door een besef lid te zijn van een gemeenschap die zich schuldig heeft gemaakt aan uitbuiting en onderdrukking?' (pag. 233)

Zulke uitspraken kun je toch niet meer naïef noemen: hij zet willens en wetens de wereld op de kop. Hoe vaak is niet door feministen, anti-racisten en historici betoogd dat gevoelens van superioriteit nu juist ieder *beseft* mee te doen aan uitbuiting en onderdrukking uitsluiten? Als rijken *beter* zijn dan armen, witten *beter* dan zwarten, mannen *beter* dan vrouwen, dan komt de superieure alles wat hij ontvangt als een *recht* toe - en juist dat recht wordt door de als inferieur bestempelde aangevallen.

⁹ Vrouwenkrant, maart/april 1982, pag. 24-26 en 39

¹⁰ Men leze voor de ontwikkeling van het sekse-neutrale standpunt van de Emancipatiecommissie naar het feministische standpunt van de Emancipatieraad de pagina's 192, 198, 201-203, 206-208, vergelijk ook pagina's 272 e.v. en 278

¹¹ Sloot's voetnoot verwijst naar Phillips (1981), pag. 134; de literatuurlijst vermeldt echter alleen Phillips 1978, 1979 en 1982

Een beweging die de eis van positieve discriminatie stelt wil niet *gelijk* behandeld worden, maar wil van positie *ruilen*. Jij wordt altijd voorgetrokken, ik word altijd achtergesteld; nu gaan we het eens andersom doen. Daarom is de eis tot positieve discriminatie in beginsel een vrolijke, zelfs carnavaleske eis - om nu eens iedere dag Saturnalia te houden, waar de meesters de slaven bedienen, in plaats van één keer per jaar of, zoals het nu dreigt te gaan, voor één zwart afdelingshoofd of één vrouwelijke professor.

Verworven rechten

Dat ruilen van positie brengt logisch aantasting van de verworven rechten van de tot nu toe voorgetrokken groep met zich mee, want anders wordt hoogstens de ene racistisch of seksistisch gediscrimineerde vervangen door de andere en zo alleen de onderlinge concurrentie tussen de verschillende soorten en merken buitengesloten vergroot. Dat betekent dat, zoals ook Bovenkerk en het College van Bestuur van de Amsterdamse universiteit inzien, interne sollicitatieregelingen, voorkeur voor wachtgelders en werklozen en de regel 'last hired, first fired' zullen moeten worden afgeschaft¹² - maar wel, wat zij er niet echt duidelijk bijzeggen, alleen voor die gevallen waarin inderdaad positieve discriminatie van achtergestelden plaatsvindt, want anders hebben de vakbonden gelijk als ze hierin alleen een flexibilisering ten bate van de werkgevers zien. Sloot meent daarentegen dat verworven rechten van aanwijsbare individuen niet moeten worden aangetast en dat dus eigenlijk alleen indirecte positieve discriminatie bij de verdeling van 'intermediaire goederen' mag worden toegepast (pag. 296); vandaar dat hij als geslaagde voorbeelden slechts de moedermavo en gerechtstolken voor buitenlanders noemt - terwijl de moedermavo allang een mavo voor mannelijke en vrouwelijke schoolverlaters is geworden en tolken toch tot het normale voorzieningenpakket van gerechtelijke instanties zouden moeten behoren in het kader van 'audi et alteram partem'.

Verplicht

Indirecte positieve discriminatie ten aanzien van intermediaire goederen vindt inderdaad al jaren plaats: dat is wat in de buitenparlementaire wandeling *inkapseling* en *disciplineren* genoemd wordt: het aanstellen van vrouwen voor het 'werken met vrouwen', en van mannen en vrouwen uit minderheden voor het 'werken met' mannen en vrouwen uit minderheden - speciale voorzieningen in het onderwijs, hulpverlening, opbouw- en vormingswerk om eventuele pogingen tot organisatie van betrokkenen in de kiem te smoren om echtscheidingen c.q. rellen en opstanden te voorkomen.¹³ Directe positieve discriminatie voor echte goederen (dus banen) heeft alleen zin als deze *algemeen* is, dus voor alle soorten banen, en *verplicht*, voor overheid en bedrijfsleven. Dit is ook het standpunt van de onderzoekster die voor de ER in Zweden en de V.S. de positieve discriminatie heeft onderzocht.¹⁴

Algemeenheid en verplichtheid van positieve discriminatie van racistisch gediscrimineerden is een nog klemmender vereiste, omdat de beleidsmakers deze niet mogelijk achten zonder een verregaande registratie op 'ethniciteit'.¹⁵ Het lijkt mij vanzelfsprekend dat tegenover de onoverzichtelijke gevolgen van zo'n registratie wel zeer duidelijke voordelen zouden moeten staan en dat daarom, zolang geen degelijke garanties worden gegeven, de hele positieve

¹² *Over gelijkwaardigheid gesproken*, Nota vrouwenemancipatie van de Universiteit van Amsterdam, 1986, pag. 43 en Bovenkerk (noot 3), pag. 102, op afstand gevolgd door de Adviescommissie Minderheden, zelfde rapport, pag. 144 onder 6. Zie ook noot 1. Zie over het standpunt van de diverse overheidscommissies Sloot, pag. 192 vlgg.

¹³ Zie bijvoorbeeld *Feminist I en II*, De Bonte Was 1977 en B. Bryan, S. Dadzie, S. Scafo, *The heart of the Race, Black women's lives in Britain*, Virago 1985, pag. 139 over de gesubsidieerde revolutie.

¹⁴ M.M. Sanderse, *Studie Vrouw en Arbeidsvoorziening*, een overzicht van de quoteringsregelingen die in de V.S. en Zweden worden gehanteerd met betrekking tot arbeidsvoorzieningsactiviteiten, Emancipatieraad juli 1984. De ER schrikt in zijn advies van november 1986 terug voor dwangmaatregelen jegens het bedrijfsleven en sluit zich zo aan bij de door M. Triest onderzochte praktijk in Canada, Australië en Noorwegen. Zie de samenvatting achter het ER advies

¹⁵ Zie *Registreren van etnische afkomst? Verzameling van artikelen op uitnodiging geschreven ter voorbereiding van een discussiemiddag op 18 april 1985 in Amsterdam*, Bestuursinformatie Amsterdam en daarin vooral J. Holvast e.a., *Niet registreren, maar doen!* (pag. 37 e.v.). Sloot vermeldt de registratieproblematiek wel, maar voegt er in een voetnoot aan toe dat 'het argument van de bescherming van de privacy gemakkelijk kan worden overtrokken'. Zie verder A.C. van Baalen, *Katijf* nr 37, 1987, pag. 20 e.v., vooral noot 8

discriminatie als een valkuil kan worden opgevat. Op dit punt hoeven vrouwen in elk geval niet te aarzelen: wij zijn helaas al als zodanig geregistreerd; wij hoeven bovendien als numerieke meerderheid minder bang te zijn voor 'weerstand' - wat houdt ons tegen om gezamenlijk, ongeacht huidskleur en herkomst, de mannenberoepen te gaan veroveren?¹⁶ Inderdaad, die mannenberoepen zelf en die hele rottige manschappij met zijn maffiapraktijken: de angst het van de mannen buitenshuis te verliezen (net of je het binnenshuis zou kunnen winnen!) of erger nog, het te winnen en je vrouwelijkheid te verliezen. Het inzicht dat de macht van de mannen de keerzijde is van het geduld der vrouwen moet maar weer eens onder de ruïnes van de versteende vrouwenbeweging worden opgegraven. Met het succes van *De stilte rond Christine M.* schieten we niet veel op: de *individuele wensdroom* de rollen nu eens gewelddadig om te keren bevestigt hoogstens de bestaande toestand. Dan kunnen we beter een perspectief scheppen op nette, zakelijke mannendiscriminatie.

Het proefschrift van Sloot geeft, voor wie het geduld heeft goed te zoeken en veel heen en weer te bladeren, daartoe nuttige informatie over de Amerikaanse geschiedenis en de Nederlandse status quo. Het bewijst in elk geval overtuigend dat de gediscrimineerden zelf aan de slag zullen moeten.

¹⁶ Zie ook Jones (noot 6), pag. 302 en 324 en Ph. A. Wallace e.a. *Black Women in the Labour Force*, The MIT Press, 1981/2, pag. 105-106